

Hvor hardt skal vi ta hverandre?

Sivert Straume
psykolog

Pål Grøndahls historie om hva som rammet ham etter en kontroversiell ytring, vekker en velkjent bekymring for at ytringsrommet innsnevres. Gjelder dette også ordskiftet mellom psykologer på Facebook?

Grøndahls synd var at han etterlyste empirisk kunnskap om hvorvidt pedofiles bruk av sexdukker kunne fungere som substitutt og forhindre overgrep, eller motsatt: flytte moralske grenser og lede til flere overgrep. En slik åpen holdning er prisverdig i de fleste spørsmål der vi ikke har sikker kunnskap. Men la oss legge bort godviljen et øyeblikk.

La oss si at kritikerne hadde rett, at «... vi *vet* [min utheving] at i det øyeblikket man begynner å handle på fantasier, så vil overgangen til å gjøre ting i virkeligheten bli mindre» (Svein Øverland til Nrk.no 4. november 2017). La oss anta at Grøndahl foreslo en helt unyttig retning for forskningen. La oss ta for gitt at forskningen han foreslo, ville åpne døren til «... et veldig stygt rom, der vi kan være med på å rettferdiggjøre bruk av slike dukker, som kan være svært skadelig» (Svein Øverland til Nrk.no 4. november 2017). La oss dra det lenger og si at Grøndahls ytring i seg selv var skadelig. Ble det da klokt å straffe ham ved å ta avstand fra ham og holde ham utenfor prosjekter og oppdrag han tidligere hadde tatt del i?

... sier du ting som gjør noen sinte, så kan det hende de vil prøve å ta deg der de kan

Jeg har selv – i mildere grad – noen ubehagelige erfaringer med å ytre meg. Etter at jeg kom med et upopulært miljøpolitisk utspill i en avis, fulgte flere hundre negative kommentarer i ulike fora der artikkelen ble delt. Mange av dem trakk i tvil min psykiske helse, intelligens og profesjon. Det var én drapsoppfordring, trolig humoristisk ment. Og så var det noen som fant en kreativ måte å ramme meg økonomisk på. Det ble ikke store kostnaden, men det at noen åpenbart syntes det ikke var nok å gi meg juling i debattforumene, og i stedet ønsket å skade meg i den virkelige verden, satte en støkk i meg.

Psykologer på Facebook

Grøndahl erfarte at å ytre seg ikke er risikofritt i psykologverdenen heller. Jeg har også fått en ørliten smakebit på det: Det finnes et Facebook-forum for psykologer, med flere tusen medlemmer, der mange debatter foregår. Personer jeg kjenner, sier de aldri vil ytre seg der, fordi tonen kan bli så hard. Selv synes jeg det er ubehagelig de gangene kollegaer har betegnet en av mine ytringer som uetisk eller trukket motivene mine i tvil. Men verre er det at også her har noen villet ta det et skritt videre og ut av debattarenaen:

For noen år tilbake fikk en av mine pasienter følgende avslag på en henvisning: «Vi kan dessverre ikke behandle denne søknaden da Straume som privatpraktiserende psykolog ikke har henvisningsrett.» Det var korrekt. Psykologer hadde formelt ikke henvisningsrett på den tiden. I praksis hadde vi det likevel, og et avslag med den begrunnelsen har jeg ikke sett, hverken før eller siden. Avslaget kom få dager etter et opphetet ordskifte om et avisinnlegg, der jeg beskyldte DPS-er for

å ha en ulovlig høy terskel for inntak. Den som signerte brevet, var en av de mest opprørte deltakerne i debatten.

Det var ikke jeg som ble mest skadelidende, men det ble en påminnelse om at sier du ting som gjør noen sinte, så kan det hende de vil prøve å ta deg der de kan. Nylig fastslo Ytringsfrihetskommisjonens leder Kjersti Løken Stavrum at ytringsfriheten har svært gode kår i Norge, men at «vi trenger større toleranse og mer mangfold i ytringsrommet» (NOU 2022: 9). Grøndahls og mine erfaringer er med på å krympe dette rommet.

Vil vi bare høre meningene til de mest hardhuede?

Dystre påminnelser om at det ikke alltid er trygt å ytre seg, får vi i nyhetsoppslag om hets og trusler mot kontroversielle politikere i Norge og dødelige angrep på forfattere og vitsetegnere i utlandet.

Ord blir alvor

Jeg tror det går et kontinuum fra drepende ord til drap. På samme måte som normalisering av overgrep kan bevege noen over grensen mellom fantasi og skadelig handling, kan stemping, mistenkeliggjøring og æresskjelling være med å rettferdiggjøre sosiale, økonomiske og yrkesmessige sanksjoner og det som mer alvorlig er. For det er vel ikke en helt fjern idé å straffe det man mener er dårlige personer som gjør skadelige ting?

Utforbakken starter der saklige angrep på argumenter og påstander slutter, og verbale personangrep begynner. Det at en del personer ønsker å la reaksjonen sin gå et skritt lenger og ramme en debattant hinsides det verbale, har lært meg å veie nytten av en ytring opp mot den personlige risikoen den medfører. Jeg legger bånd på meg. Dette innlegget skriver jeg ikke bare med mål om å bidra til refleksjon og debatt, men også med vaksomhet for formuleringer som kan sette meg i gapestokken. Det finnes også debatter der jeg har synspunkter eller kunnskap som jeg tror kunne ha kommet fellesskapet og sårbare mennesker til gode, men som jeg avstår helt fra å ta del i.

Det går an å tenke at det ikke er så farlig å kneble folk som kommer med uhyrlige beskyldninger mot spesialisthelsetjenesten eller har risikable synspunkter på overgrepsforebygging. Men det finnes mange kloke, sympatiske og nytenkende stemmer vi aldri får høre, fordi de – med rette – frykter at konsekvensene kan bli for store. Vil vi bare høre meningene til de mest hardhuede? Og vil vi bare høre ytringer alle kan like? Når en får personangrep rettet mot seg, lindrer det når noen påpeker akkurat det og maner til saklighet.

Slikt «politiarbeid», som også psykologer kan gjøre i sine debatter, har også en videre virkning: Det er pinlig å bli arrestert for usaklighet, og man tenker seg gjerne mer om neste gang. Om flere hadde øynene åpne for personangrep og slo ned på dem, så kunne vi kanskje beveget debattkulturen i retning av den tryggere enden av glideskalaen som kveler ordskiftet lenge før det dreper mennesker.

Referanser

Grøndahl, P. (2022). Å tie eller ikke tie i academia. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 59(6), 566–569.

Zondag, M. H. W. & Bulai, E. M. (2017, 4. november). *Tror seksualiserte barnedukker kan senke terskelen for overgrep*. NRK. <https://www.nrk.no/norge/tror-seksualiserte-barnedukker-kan-senke-terskelen-for-overgrep-1.13763463>

NOU 2022: 9 (2022). *En åpen og opplyst offentlig samtale – Ytringsfrihetskommisjonens utredning.*
Kultur- og likestillingsdepartementet.